

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

De ontdekking van het binnenstedelijk wonen sinds de jaren zeventig

Kleine geschiedenis van gentrificatie

Verlaan, T.

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Architectuur Lokaal

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Verlaan, T. (2020). De ontdekking van het binnenstedelijk wonen sinds de jaren zeventig: Kleine geschiedenis van *gentrificatie*. *Architectuur Lokaal*, 97, 20-21. <https://arch-lokaal.nl/wp-content/uploads/2020/06/Tijdschrift-Architectuur-Lokaal-97-spread.pdf>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

ARCHITECTUUR

LOKAAL

ZOMER 2020 | #97

Architectuurbeleid
Rotterdam

Rewilding Europe

(Post) corona

De ontdekking van het binnenstedelijk wonen sinds de jaren zeventig

Kleine geschiedenis van *gentrificatie*

Pakhuizen Brouwersgracht te koop | FOTO STADSARCHIEF AMSTERDAM

Voormalige pakhuizen Nijptang en Spitsbergen, Brouwersgracht, Amsterdam | FOTO STADSARCHIEF AMSTERDAM, MARTIN ALBERTS

In de jaren zestig en zeventig vertrokken bewoners naar nieuwe groeikernen buiten de stad. De herontdekking door nieuwe bewonersgroepen zette in deze periode door. Dit was het begin van de *gentrification* van een wijk als de Jordaan, maar ook in andere wijken in Nederlandse steden was deze ontwikkeling te zien. TIM VERLAAN

Er zijn nog vreemdelingen die menen dat je de Amsterdamse arbeider in de Jordaan moet zoeken. Ze komen bedrogen uit. Het wemelt er van de doctorandussen, die hier de romantiek van de vroegere armoede in veilige welstand ondergaan. En moeten we die gang van zaken betreuren? Geenszins. De Jordaan is in veler ogen de gezelligste buurt van Amsterdam en als je een beetje in de slappe was zit maak je van zo'n voormalig arbeidershuisje een droompaleis. Wie niet beter weet, zou denken dat deze observaties gisteren zijn opgetekend. We schrijven echter de zomer van 1979, toen Amsterdam zich net als andere Westerse steden middenin een diepe sociale en

economische crisis bevond. De suburbanisatie van de jaren zestig en zeventig had diepe sporen nagelaten in het fysieke en sociale weefsel van de stad. Met het vertrek van kapitaalkrachtige bewoners naar de groei-

'Voorop in het *gentrificatie*-proces gingen monumenten-beschermers, studenten en kunstenaars'

kernen verschaalde het voorzieningen-niveau, liepen winkelstraten leeg, en sloegen de verkrotting en verloederig overal toe. Tegelijkertijd ontdekten hoogopgeleide jongeren de Nederlandse volksbuurten als

een authentiek en romantisch alternatief voor de gestroomlijnde producten van de bouwindustrie in het buitengebied. Het was het begin van een ontwikkeling die bekend is komen te staan als *gentrificatie*.

Gentrificatie

De Jordaan is de bekendste maar zeker niet de enige buurt waar in de jaren zeventig de eerste tekenen van *gentrificatie* opdoken. De Britse sociologe Ruth Glass muntte de term in 1964 om het proces te beschrijven waarin de Londense middenklasse woningen uit de Victoriaanse tijd opkocht en renoveerde, met als gevolg stijgende prijzen en het

verdrijven van de lokale arbeidersklasse. Ook in kleinere steden begon het binnenstedelijk wonen in de naoorlogse periode al aan een voorzichtige opmars. Zo schreef het *Utrechts Nieuwsblad* in 1971 dat niet het gloednieuwe Hoog Catharijne, maar de 'gezelligheid, beslotenheid en eigenheid' van volksbuurten als Wijk C de maat aangaven van de toekomst.

Spijkerpakkenproletariaat

Hoe en waarom voltrok *gentrificatie* zich vrijwel *gelijktijdig* in alle westerse landen, en wat heeft het proces met architectuur te maken? De ontdekking van stedelijk wonen was het gevolg van een complex samenspel van vraag en aanbod op woningmarkten, de naoorlogse uitbouw van de verzorgingsstaat en een bredere zoektocht naar authenticiteit. Met de toenemende welvaart kregen steeds meer Nederlanders toegang tot hoger onderwijs, en dat genoten zij doorgaans in de grote steden. Na het afstuderen bleef het groeiende leger hoogopgeleiden verknocht aan de stad, waar zij vaak een baan vonden in de expansieve (semi)publieke sector. Socioloog Herman Vuijsje omschreef deze nieuwe stedelijke middenklasse in 1977 als het spijkerpakkenproletariaat: progressieve dertigers met een baan in wetenschap of welzijnswerk en een uitgesproken stedelijke woonvoorkeur. De keuzemogelijkheden van de stedelijke middenklassers waren evenals nu beperkt. Hoewel de hypotheekvoorwaarden in de jaren zeventig aantrekkelijk waren, was de woningbouwproductie teruggedropen terwijl het aantal kleine huishoudens explosief steeg. De vervallen maar ook relatief goedkope woningen in volksbuurten boden een uitkomst. Daarbij kwam door het vertrek van bedrijvigheid naar de stadsranden ook veel ruimte vrij voor wonen in voormalige bedrijfspanden, waarmee de kosmopoliet zich mooi kon afzetten tegen de doorsnee-bewoner van het gemiddelde rijtjeshuis. Van verdrijving was vaak nog geen sprake: zittende buurtbewoners kregen van de gemeente betere woningen aangeboden of kochten een woning in de groeikern.

Authenticiteit

Voorop in het *gentrificatie*proces gingen monumentenbeschermers, studenten en kunstenaars. Hun aanwezigheid in het Amsterdamse straatbeeld werd snel opgemerkt door de lokale pers. Het Parool sprak in 1963 al van de 'Jordanesso' als lokaal alternatief van de espresso, het toenemend aantal exotische eethuizen, modezaken en boetieks. Architectuurcriticus Simon Mari Pruys noemde de gemeentelijke saneringsplannen voor de Jordaan in 1970 kleinburgerlijk en prees juist de sociale en culturele menging - een goed voorbeeld van de drang naar authenticiteit die ook vandaag nog eigen is aan *gentrificatie*processen. Anderen zagen vooral de schoonheid van de

Sociale woningbouw, Lindengracht, Amsterdam

historische panden die met de sanering verloren zouden gaan, of zoals monumenten-beschermers Geurt Brinkgreve het in 1963 al verwoordde: 'De huidige generatie wil een binnenstad overdragen in herrezen luister, geen verstikte samenklontering van betonkolossen en krotbuurtjes. Een binnenstad, waar men al die leidinggevende, creatieve, gespecialiseerde mensen en organen vindt, die alleen in dit centrum tot volle ontplooiing en vruchtbare wisselwerking komen.' Het is een observatie die zo uit de koker van Richard Florida had kunnen komen. Monumentenstichtingen als Stadsherstel en Diogenes voegden de daad bij het woord, en kochten vervallen panden op om deze op te knappen voor bemiddelde starters. Zo zijn de

'Het Parool sprak in 1963 al van de 'Jordanesso' als lokaal alternatief van de espresso'

drijvende krachten achter *gentrificatie* in de afgelopen halve eeuw onveranderd gebleven: een buurt in verval wordt 'ontdekt' door de culturele klasse, waarna kapitaalkrachtige groepen de pioniers hun stedelijk paradijs uitprijzen. Daarbij weten we net als toen in het hier en nu eigenlijk heel weinig van degenen die vertrekken: journalisten zijn vooral geïnteresseerd in het 'op de kaart' zetten van een buurt en minder in de lotgevallen van degenen die het veld moeten ruimen.

Twee kanten van de medaille

De herontdekking van de Jordaan zette in de jaren zeventig door met de komst van het grote geld. Britse beleggers specialiseerden zich met hulp van architect Edo Spier in de transformatie van pakhuizen naar luxe loftwoningen: de enige manier van bouwen waarbij volgens Spier nog 'echte ouderwetse vindingrijkheid' werd gevraagd. Eén commentator sprak in 1973 profetische

woorden bij het aanschouwen van de Britse ondernemingslust: 'Het beeld van de Amsterdamse binnenstad zal in de toekomst worden bepaald door alleenstaanden of samenwonenden, welgesteld, klein maar comfortabel behuist in oude huizen of pakhuizen.' Uiteindelijk volgde de gemeente deze pioniers, en gingen de saneringsplannen onder het bewind van wethouder Jan Schaefer definitief van tafel ten behoeve van sociale woningbouw en particuliere investeringen. Rond deze tijd kwam ook in andere Nederlandse steden het einde van de stedelijke crisis in zicht. Natuurlijk had de medaille twee kanten: enerzijds krabbelde met de demografische groei en toenemende investeringsdrang het voorzieningsniveau en leefklimaat weer op, anderzijds werden steden minder toegankelijk en minder spannend voor juist die groepen die in de jaren zestig en zeventig hadden bijgedragen aan hun redding. Wellicht is dat nog de grootste ironie van *gentrificatie*, een fenomeen met een veel langere geschiedenis dan de consternatie van vandaag doet vermoeden. Het is te hopen dat marginale stedelijke groepen als kunstenaars en studenten, die steeds moeilijker een dak boven hun hoofd kunnen vinden, met de aanstondse recessie niet langer als stoottroepen maar als volwaardige buurtbewoners met recht op een vaste plek worden beschouwd. ←

INFORMATIE

Tim Verlaan doet als universitair docent bij de Amsterdam University for Urban History acu.uva.nl onderzoek naar de sociaal-economische, politieke en culturele geschiedenis van West-Europese steden.